

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЛІСОВОГО ТА САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЛОЗНИЦЯ АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 639.1.05

**СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ДИКОГО КАБАНА ТА
РЕГУЛЮВАННЯ ЙОГО ЧИСЕЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЛУГІНСЬКОГО
ЛІСНИЦТВА КОРОСТЕНСЬКОГО НАДЛІСНИЦТВА**

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 205 – ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО

ПОДАЄТЬСЯ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Андрій ЛОЗНИЦЯ

Керівник роботи:

Бездітко Людмила Володимирівна

к. в. наук, доцент

Житомир - 2026

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства

№ _____ від « _____ » _____ 2026 р.

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Сірук Юрій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)

« _____ » _____ 2026 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Лозниця Андрій Олександрович** захистив

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

АНОТАЦІЯ

Лозниця А.О. : «Сучасний стан популяції дикого кабана та регулювання його чисельності в умовах Лугинського лісництва Коростенського надлісництва». – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2026.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи проаналізовано чисельність популяції дикого кабана та оцінено придатність мисливських угідь Лугинського лісництва для його існування. За результатами дослідження встановлено, що середній показник бонітету угідь становить 3,18. З'ясовано, що фактична чисельність популяції дикого кабана (55 особин) перевищує оптимальну (36 особин) на 34,5 %. Також доведено доцільність регулювання популяції шляхом вилучення особин, що становить 23,1 % від її загальної чисельності протягом ревізійного періоду.

Ключові слова: кабан дикий, мисливські угіддя, популяція, регулювання чисельності, Лугинське лісництво.

ANNOTATION

Loznytsia A.O. : «Assessment of the current state of the wild boar population and regulation of its number in the conditions of the Luhynsk forestry of the Korosten forestry district». – Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2026.

In the process of performing the qualification work, the number of wild boar populations was analyzed and the suitability of hunting grounds of the Luhyn Forestry for its existence was assessed. According to the results of the study, it was established that the average land quality index is 3.18. It was found that the actual number of wild boar populations (55 individuals) exceeds the optimal (36 individuals) by 34.5%. It was also proven that it is appropriate to regulate the population by removing individuals, which is 23.1% of its total number during the audit period.

Key words: wild boar, hunting grounds, population, population regulation, Luhyn forestry.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ДИКОГО КАБАНА І ЗАХОДИ З РЕГУЛЮВАННЯ ЇЇ ЧИСЕЛЬНОСТІ	9
РОЗДІЛ II. ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛУГІНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ	17
РОЗДІЛ III. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПОПУЛЯЦІЇ ДИКОГО КАБАНА В ЛУГІНСЬКОМУ ЛІСНИЦТВІ	24
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
ДОДАТКИ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Дикий кабан (*Sus scrofa*) є одним із найважливіших видів мисливської фауни України, який відіграє значну роль у функціонуванні лісових екосистем та має вагоме господарське значення [2, 3, 37]. Чисельність його популяцій залежить від комплексу природних і антропогенних чинників [33, 34]. Останніми роками стан популяцій дикого кабана зазнав суттєвих змін під впливом епізоотій, насамперед африканської чуми свиней, а також внаслідок військових дій, які призвели до порушення системи охорони та моніторингу мисливських тварин [6, 36]. У зв'язку з цим дослідження сучасного стану популяції дикого кабана та обґрунтування заходів з регулювання його чисельності в умовах Лугинського лісництва є актуальним і практичним завданням в умовах воєнного стану.

Мета роботи – оцінити сучасний стан популяції дикого кабана в умовах Лугинського лісництва, визначити основні фактори, що впливають на її чисельність, та розробити науково обґрунтовані заходи щодо регулювання чисельності виду і раціонального ведення мисливського господарства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Дослідити динаміку чисельності дикого кабана в межах лісництва за останні роки.
2. Визначити вплив природних, господарських та антропогенних чинників на стан популяції дикого кабана.
3. Проаналізувати ефективність існуючих біотехнічних та охоронних заходів, спрямованих на підтримання чисельності виду.
4. Розрахувати оптимальну чисельність популяції дикого кабана в умовах мисливських угідь лісництва.
5. Обґрунтувати заходи щодо регулювання чисельності дикого кабана.

6. Розробити практичні рекомендації для підвищення ефективності ведення мисливського господарства та збереження популяції виду.

Об'єкт дослідження – популяція дикого кабана в умовах Лугинського лісництва.

Предмет дослідження – сучасний стан популяції дикого кабана, особливості її формування, динаміка чисельності та заходи щодо її регулювання.

Методи дослідження: *мисливсько-господарські*, зокрема типологічна оцінка мисливських угідь щодо існування та відтворення дикого кабана; *статистичні*, що включали кількісну обробку, впорядкування та узагальнення зібраної інформації; *зоологічні* для встановлення фактичної чисельності популяції дикого кабана та особливостей її територіального розміщення на основі обліків і польових спостережень; *порівняльно-аналітичні*, для здійснення аналізу і узагальнення отриманих матеріалів.

Список публікацій автора:

1. **Лозниця А.О.** Сучасний стан популяції дикого кабана та регулювання його чисельності в умовах Лугинського лісництва. *Наукові читання - 2026* : матеріали наук.-практ. конф. науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів НІІ Екології та лісу (01 травня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 156-157.

2. Бездітко Л., Маюр Ю., **Лозниця А.**, Гарбарчук Ю. Оцінка впливу воєнних дій на популяції диких тварин. *«Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якості і безпечності харчових продуктів»* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (04 червня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 142-143.

Практичне значення результатів дослідження. Отримані результати можуть бути використані під час ведення мисливського господарства для планування заходів з охорони, відтворення та раціонального використання

ресурсів дикого кабана. Проведений аналіз чисельності, щільності та динаміки популяції дикого кабана дає можливість обґрунтувати оптимальні обсяги вилучення тварин та своєчасно реагувати на зміни стану популяції під впливом різних чинників.

Структура та обсяг роботи. Обсяг кваліфікаційної роботи становить 41 сторінка. Робота оформлена згідно з установленими вимогами, ілюстрована 3 фотоматеріалами та 10 таблицями, і список із 40 використаних літературних джерел.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ДИКОГО КАБАНА І ЗАХОДИ З РЕГУЛЮВАННЯ ЇЇ ЧИСЕЛЬНОСТІ

1.1. Біологічна та екологічна характеристика дикого кабана

Дикий кабан (*Sus scrofa*) є представником родини свиневих ряду парнокопитних [8, 32]. Це велика, міцної статури тварина, довжина тіла якої може досягати 2 м, а маса коливається від 150 до 450 кг (рис. 1.1.). Самці, як правило, більші за самок. Характерними ознаками виду є масивна клиноподібна голова, потужна шия, добре розвинене рило та довгі вуха. Тіло вкрите грубою щетиною, а забарвлення змінюється від темно-сірого до чорного. Молодняк має характерний смугастий малюнок, який із віком зникає (рис. 1.2.).

Рис. 1.1. Кабан дикий

Кабан веде переважно нічний спосіб життя та належить до всеїдних тварин. Його раціон включає плоди, насіння, жолуді, трав'янисту рослинність, листя, коренеплоди, корені та бульби. Для відпочинку тварини облаштовують лежанки у вигляді неглибоких заглиблень, вистелених рослинним матеріалом [4, 8, 20].

Рис. 1.2. Молодняк дикого кабана

Особливості живлення дикого кабана впродовж року відображають високий рівень пристосованості цього виду до сезонних змін кормової бази та умов існування. Наприкінці зимового періоду та на початку весни, коли ґрунт ще залишається мерзлим або надто ущільненим, тварини добувають корм переважно за рахунок підземних частин рослин і залишків жолудів, що забезпечує їх необхідними поживними речовинами [38].

У квітні-травні кабани активно відвідують луки, галявини та сільськогосподарські угіддя, де споживають різноманітну рослинність,

насамперед молоді зелені пагони та трав'янисті рослини. У травні-червні, зі збільшенням рослинного покриття, основу раціону становить зелена рослинна маса – листя та верхівки трав'янистих рослин.

У літній період значення підземних органів рослин у харчуванні зростає, оскільки надземна рослинність поступово грубішає та втрачає соковитість. Одночасно збільшується частка кормів тваринного походження. Такі зміни свідчать про здатність виду швидко адаптуватися до коливань доступності кормових ресурсів і максимально ефективно використовувати наявну кормову базу [38].

Сезонна зміна раціону дикого кабана є прикладом екологічної пластичності виду. В осінній період за умов рясного плодоношення дубових насаджень основним кормом стають жолуді. Якщо ж урожай жолудів є недостатнім, тварини переходять на споживання кореневищ вологолюбної рослинності та інших доступних кормів.

Восени також зростає частка тваринної їжі, зокрема дрібних хребетних, серед яких переважають мишоподібні гризуни. У цей час кабани часто виходять на сільськогосподарські поля, де живляться картоплею, вівсом, житом та іншими зерновими культурами.

У зимовий період, особливо під час відлиг або за сильних морозів, тварини добувають їжу, розкопуючи корені та кореневища рослин. Додатковими кормами слугують кора дерев і чагарників, молоді пагони, суха трав'яниста рослинність та мохи. Влітку значне місце в раціоні займають ягоди та плоди різних рослин, а також насіння деревних порід – букові горішки, жолуді, каштани та ліщинові горіхи.

У пошуках корму дикі кабани здатні здійснювати сезонні переміщення. За неврожаю основних кормових ресурсів вони можуть мігрувати на значні відстані,

іноді до 100 км. Така поведінка забезпечує виживання популяцій у роки з обмеженими запасами їжі.

Вивчення біології та поведінки дикого кабана має важливе значення для екологічних досліджень і функціонування мисливського господарства [7, 9, 16, 32].

Науковцями вивчалися екологічні та біологічні характеристики дикого кабана, зокрема особливості його існування, способи добування, відлову та значення кормових полів у веденні мисливського господарства. Результати цих досліджень мають важливе практичне значення для ефективного управління чисельністю популяцій виду, їх охорони та раціонального використання в мисливських угіддях [5, 15, 19, 23, 24].

Значний внесок у дослідження екології дикого кабана зробили як зарубіжні, так і українські науковці [4, 13, 14]. Їхні праці присвячені питанням оптимальної щільності популяцій, господарського значення виду, особливостям його поширення та взаємодії з природними екосистемами. Такі дослідження є важливою основою для раціонального ведення мисливського господарства та зменшення негативного впливу кабанів на сільськогосподарські й лісові угіддя.

Важливу роль у житті кабанів відіграють грязьові купання, які допомагають позбавлятися зовнішніх паразитів та регулювати температуру тіла. Крім того, цей вид добре плаває та здатний долати значні водні перешкоди [9, 40].

Дорослі самці здебільшого ведуть відокремлений спосіб життя і можуть долати за ніч десятки кілометрів. Перед зимою вони накопичують значні жирові запаси, однак у глибокому снігу стають менш рухливими та більш вразливими.

Самки формують сімейні групи разом із поросятами різного віку. Такі стада займають певні ділянки угідь і характеризуються складною соціальною

організацією. У період вирощування потомства свиноматки проявляють підвищену агресивність та активно захищають молодняк.

Статевої зрілості дикі кабани досягають приблизно у віці півтора року, хоча самці зазвичай беруть активну участь у розмноженні лише з чотирирічного віку. Під час гону між самцями відбуваються жорсткі сутички за право спаровування із самками. Незважаючи на наявність захисного хрящового шару на плечах, у ході таких поєдинків тварини нерідко отримують серйозні ушкодження [4].

Тривалість вагітності у свиноматок становить близько чотирьох місяців. Перед опоросом самка споруджує добре захищене лігво, де народжуються поросята. У приплоді може налічуватися до 12 дитинчат. Перші дні життя молодняк проводить у сховищі під наглядом матері, після чого поступово приєднується до стада. Смугасте забарвлення поросят зберігається приблизно до шестимісячного віку, після чого змінюється бури́м, а згодом – характерним темним забарвленням дорослих особин.

Аналіз особливостей харчування, міграції та поведінкових реакцій дозволяє краще зрозуміти механізми адаптації виду до умов середовища. Отримані результати використовуються для розроблення науково обґрунтованих заходів із регулювання чисельності популяцій та збереження біорізноманіття [13, 14].

1.2. Збереження та раціональне використання популяцій дикого кабана

Раціональне використання ресурсів дикого кабана повинно ґрунтуватися на досягненні максимальної господарської та мисливської ефективності, мінімізації збитків, завданих сільськогосподарським угіддям, а також забезпеченні сприятливих умов для стабільного відтворення популяції. Такий

підхід підтримується як українськими, так і зарубіжними науковцями у сфері екології та мисливського господарства [1, 31].

Визначення обсягів вилучення дикого кабана є складним завданням, оскільки воно залежить від величини річного приросту популяції та екологічної місткості мисливських угідь. Ці показники суттєво змінюються залежно від якості середовища існування та бонітету земель, тому норми добування повинні встановлюватися диференційовано. У господарствах, де чисельність кабана не досягає оптимального рівня, обсяги вилучення не повинні перевищувати річний приріст популяції. Водночас у регіонах із надмірною чисельністю тварин, що спричиняє значні пошкодження лісових насаджень і сільськогосподарських культур, допускається вилучення, яке перевищує показники природного приросту [18, 27].

У науковій літературі існують різні погляди щодо оптимальної щільності популяції дикого кабана. Для більшості мисливських угідь України рекомендованою вважається чисельність на рівні 5–6 особин на 1000 га. У високопродуктивних угіддях цей показник може збільшуватися до 8 особин на аналогічну площу [10, 22, 39].

Рівень щорічного приросту популяції кабана характеризується значною мінливістю. За умов стабільної чисельності він у середньому становить близько 50 %. Разом із тим господарський приріст поголів'я, придатного до експлуатації, є значно нижчим і зазвичай не перевищує 10–15 %. Саме ці показники доцільно враховувати під час встановлення лімітів добування в господарствах, де кабани не завдають істотної шкоди аграрному виробництву або де негативний вплив компенсується організацією інтенсивної підгодівлі. У такому випадку допустима щільність популяції визначається також економічними можливостями господарства щодо забезпечення тварин кормами у зимовий період [13, 14].

Слід враховувати, що на різних етапах змін чисельності популяції величина допустимого вилучення не може бути однаковою. У період зростання чисельності обсяги добування можуть дещо перевищувати річний приріст, тоді як під час скорочення популяції вони повинні бути значно меншими.

Важливе значення має і розподіл вилучення між різними віковими групами тварин. Окремі дослідники вважають недоцільним добування поросят та молодняка, оскільки це є екологічно не вигідним і не забезпечує належної господарської цінності продукції. Проте при визначенні структури вилучення необхідно враховувати не лише товарні якості тварин, а й особливості вікової структури популяції. Сучасні підходи передбачають переважне вилучення найбільш чисельних вікових груп за одночасного обмеження добування підсвинків. Разом із тим надмірна концентрація полювання виключно на великих дорослих особинах є небажаною, оскільки це призводить до втрати найбільш продуктивних репродуктивних тварин, зниження відтворювальної здатності популяції та погіршення її якісної структури. Тому вилучення повинно бути рівномірно розподіленим між різними віковими категоріями відповідно до їхньої частки в популяції.

Окремої уваги потребує система ліцензування полювання на дикого кабана. За однакової вартості ліцензій мисливці зазвичай надають перевагу добуванню найбільших трофейних особин. У зв'язку з цим доцільним є запровадження диференційованої вартості ліцензій залежно від віку тварин. Наприклад, ліцензії на добування кабанів віком до двох років можуть коштувати дешевше, ніж дозволи на відстріл дорослих особин. Такий підхід сприятиме збереженню репродуктивного ядра популяції та запобігатиме надмірному вилученню цінних дорослих тварин.

Необхідно також враховувати підвищену смертність молодняка в зимовий період. Тому встановлення різних термінів полювання для окремих статевих

вікових груп є обґрунтованим заходом. Наприклад, полювання на самців може проводитися з серпня до січня, а на самок і молодих особин віком до двох років — з вересня до січня. Така система дозволяє поєднати інтереси мисливського господарства із біологічними особливостями виду та забезпечити раціональне управління популяцією дикого кабана.

В Україні запровадження заборони на полювання в період воєнного стану та обмеження заходів із контролю за чисельністю мисливських тварин відбулося суттєве збільшення популяцій, насамперед дикого кабана [6].

Крім того, недостатній контроль за чисельністю популяцій дикого кабана створив сприятливі умови для поширення вірусу африканської чуми свиней (АЧС). У результаті цього почастишали випадки виникнення нових осередків захворювання, які становлять загрозу не лише для диких, а й для свійських свиней [17, 36].

За відсутності ефективних заходів реагування подальше поширення АЧС може мати негативні наслідки для природних екосистем, призвести до порушення екологічної рівноваги, завдати значних збитків мисливському господарству.

З огляду на зазначені обставини, а також відповідно до вимог законів України «Про тваринний світ» і «Про мисливське господарство та полювання», питання заборони на полювання неодноразово розглядалося на засіданнях Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кабінеті Міністрів України [29]. Незважаючи на дію воєнного стану та загальну заборону полювання в Україні, регулювання чисельності дикого кабана допускається як винятковий захід, спрямований на недопущення поширення небезпечних епізоотій, зокрема африканської чуми свиней. Такі заходи здійснюються спеціально створеними групами на підставі окремих рішень уповноважених органів.

РОЗДІЛ 2. ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛУГІНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Характеристика лісового фонду та мисливських угідь

Лугинське лісництво є структурним підрозділом Коростенського надлісництва Філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України» [28].

Адміністративний корпус лісництва розташований за адресою: 11301, Житомирська область, Коростенський район, селище Лугини, вул. Вишневецького, буд. 18 [28]. Мисливські угіддя Лугинського лісництва розташовані на території Коростенського району (до 2020 р., Лугинський і Овруцький райони) Житомирської області.

Загальна площа мисливських угідь Лугинського лісництва становить 10817,7 га. До складу мисливських угідь входять землі державного лісового фонду Лугинського лісництва Коростенського надлісництва, а саме: Липницьке лісництво площею 4017,6 га, кв. 1-54; Лугинського лісництва площею 1924,5 га, кв. 1-51, 111-114 та Повчанського лісництва площею 4875,6 га, кв. 1-52.

Структуру мисливських угідь за основними категоріями земель представлено в таблиці 2.1. Територія господарства розподілена на три єгерські обходи, що відповідає вимогам статті 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання». Межі обходів визначені квартальними просіками та іншими чітко окресленими природними або штучними рубежами. Середня площа одного єгерського обходу становить 3605,9 га (табл. 2.2).

Для належної охорони мисливських угідь у господарстві функціонує єгерська служба. Її чисельність відповідає встановленим нормативам і становить не менше одного єгеря на 5000 га лісових угідь або на 10 000 га польових і водно-болотних територій.

Таблиця 2.1.

**Розподіл площу Лугинського лісництва Коростенського надлісництва
за землекористувачами**

Назва землекористувача	Квартали	Площа, га	ОТГ, старостинський округ
Липницьке лісництво	1-7, 11, 14, 18- 21, 25-32, 39-54	2457,7	Лугинська селищна ОТГ Липниківський старостинський округ
	12, 13, 15-17, 22- 24, 33-38	1307,2	Лугинська селищна ОТГ Повчанський старостинський округ
	8-10	252,7	Овруцька міська ОТГ Норинський старостинський округ
Разом по лісництві – 4017,6 га			
Лугинське лісництво	1-51, 111-114	1924,5	Лугинська селищна ОТГ
Разом по лісництві – 1924,5 га			
Повчанське лісництво	1-6, 51, 52	887,6	Овруцька міська ОТГ Норинський старостинський округ
	7-50	3988,0	Лугинська селищна ОТГ Повчанський старостинський округ
Разом по лісництві – 4875,6 га			
Всього: 10817,7 га			

Організація території мисливських угідь Лугинського лісництва

Лугинське лісництво належить до територій із високим рівнем лісистості. Лісові насадження займають площу 10011,5 га, що становить 92,5 % загальної площі мисливських угідь господарства. Структуру мисливських угідь за основними категоріями земель наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Розподіл площі мисливських угідь Лугинського лісництва за основними категоріями земель

Власники землі, земле- користувачі	Загальна площа, га	Лісові угіддя				Нелісові землі						
		Всього лісових угідь	в т.ч.			Рілля	Луки	Води	Болота	Інші землі	Всього нелісових	
			Хвойний ліс	Листяний ліс	Змішаний ліс							
Обхід №1												
Липницьке лісництво Обхід №1 кв. 1-54	4017,6	3801,5	1885,3	825,9	1090,3	1,9	15,1	1,1	132,6	65,4	216,1	
Всього по обходу №1	4017,6	3801,5	1885,3	825,9	1090,3	1,9	15,1	1,1	132,6	65,4	216,1	
Обхід №2												
Лугинське лісництво Обхід №2 кв. 1-51, 111-114)	1924,5	1743,3	920,8	569,5	253,0		24,8		124,8	34,8	181,2	
Всього по обходу №2	1924,5	1743,3	920,8	569,5	253,0		24,8		124,8	34,8	181,2	
Обхід №3												
Повчанське лісництво Обхід №3 (кв. 1-52)	4875,6	4466,7	3466,1	458,7	541,9	0,7	23,7	0,4	284,4	99,7	408,9	
Всього по обходу №3	4875,6	4466,7	3466,1	458,7	541,9	0,7	23,7	0,4	284,4	99,7	408,9	
Всього по господарству	10817,7	10011,5	6272,2	1854,1	1885,2	2,6	63,6	0,4	541,8	196,7	806,2	
Лісових угідь – 10011,5 га, польових угідь – 262,9 га, водно-болотних угідь - 543,3 га												
Всього: 10817,7 га												

Розподіл території Лугинського лісництва на експлуатаційні та відтворювальні ділянки.

З метою ефективного ведення мисливського господарства, раціонального використання природних ресурсів та здійснення комплексу мисливсько-господарських заходів територію Лугинського лісництва поділено на функціональні зони відповідно до меж егерських обходів. Крім того, на угіддях створено мережу біотехнічних об'єктів та виділено спеціальні відтворювальні ділянки.

Площа відтворювальних ділянок відповідає вимогам статті 27 Закону України «Про мисливське господарство та полювання». Для їх створення використано не менше 20 % території господарства, представленої угіддями з найкращими кормовими та захисними умовами для диких тварин [29].

Під час проведення мисливськовпорядних робіт під відтворювальні ділянки було виділено 2311,70 га угідь, що характеризуються високою кормовою цінністю та сприятливими захисними властивостями. Їхня площа становить 21,4 % від загальної площі мисливських угідь господарства (табл. 2.3).

Відтворювальні ділянки призначені для підтримання та відновлення популяцій дикого кабана, козулі європейської та зайця-русака. По їх периметру встановлено інформаційно-попереджувальні знаки, які інформують про заборону полювання на цих територіях. На відтворювальних ділянках регулярно здійснюються біотехнічні заходи, зокрема підгодівля тварин, облаштування захисних укриттів і проведення моніторингу чисельності мисливської фауни. Реалізація цих заходів сприяє збереженню оптимальної чисельності та підтриманню належного стану популяцій основних мисливських видів.

Таблиця 2.3.

Відтворювальні ділянки Лугинського лісництва

Місце розташування та № єгерського обходу	Площа, га	Спеціалізація
Липницьке лісництво, обхід 1 (кв. 4, 6, 7, 8-10, 15, 47, 48, 51, 52, 54 в т.ч. ботанічний заказник місцевого значення «Липницький» (кв. 47 вид. 18, 42, кв. 51 вид. 26-30, кв. 52 – 230, 00 га) та лісовий заказник місцевого значення «Мощаниця» (кв. 8, кв. 9 вид. 29-56, кв. 10 вид. 28-38 – 136,8 га)	741,4	Відтворення кабана дикого
Лугинське лісництво, обхід 2 кв. 9, 10, 17-19, 26, 37, 39, 43, 111-114	456,3	Відтворення кабана дикого
Повчанське лісництво, обхід 3 кв. 4-9, 12, 22, 24, 31, 38, 39, 51	1114,0	Відтворення кабана дикого
Всього	2311,70 га	

Територія господарства розподілена на 3 єгерські обходи, що відповідає вимогам статті 29 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (табл. 2.4). Межі обходів визначені квартальними просіками та іншими чітко окресленими природними або штучними рубежами. Середня площа одного єгерського обходу становить 3605,9 га.

Для належної охорони мисливських угідь у господарстві функціонує єгерська служба. Її чисельність відповідає встановленим нормативам і становить не менше одного єгера на 5000 га лісових угідь або на 10 000 га польових і водно-болотних територій.

Таблиця 2.4.

Розподіл території мисливського господарства на єгерські обходи

№ обходу	Місце розташування	Квартали	Площа, га
1	Липницьке лісництво	1-54	4017,6
2	Лугинське лісництво	1-51, 111-114	1924,5
3	Повчанське лісництво	1-52	4875,6
Всього по мисливському господарству: 10817,7 га			

2.2. Методика проведення досліджень

Для комплексної оцінки структури мисливських угідь використовували класифікаційну таблицю «Класифікація мисливських угідь за класами бонітету в межах природних зон», наведену в «Настанові з упорядкування мисливських угідь» [25]. Визначення структури угідь здійснювали на основі їх типологічної характеристики та бонітування [18, 27].

Дослідження проводилися на території Лугинського лісництва Коростенського надлісництва упродовж 2024–2025 років. Для оцінювання стану популяцій дикого кабана використовували результати щорічних обліків чисельності, дані польових спостережень, матеріали мисливськогосподарської документації та звітні матеріали Державного агентства лісових ресурсів України [12, 21, 30].

Під час вивчення природно-кліматичних умов, структури мисливських угідь, чисельності популяції дикого кабана та чинників, які впливають на їх чисельність і територіальне поширення у межах Лугинського лісництва, застосовували комплекс наукових методів дослідження. Зокрема, використовували мисливсько-господарські методи для проведення типологічної

оцінки угідь та визначення їх придатності для існування кабана дикого; статистичні методи для обробки, систематизації та узагальнення отриманих матеріалів; зоологічні методи для встановлення фактичної чисельності та просторового розподілу тварин шляхом проведення облікових робіт і візуальних спостережень; а також порівняльно-аналітичні методи для аналізу та інтерпретації одержаних результатів.

У процесі дослідження застосовували як відносні, так і абсолютні методи обліку дикого кабана з метою визначення чисельності його популяції [12, 21, 30]. Оптимальну щільність окремих видів (на 1000 га угідь) визначали відповідно до вимог Настанови [25], враховуючи середній клас бонітету мисливських угідь.

Відносний облік ґрунтувався на візуальній оцінці кількості особин, тоді як абсолютний метод передбачав проведення суцільного обліку тварин у межах досліджуваних мисливських угідь.

Окрему увагу було приділено вивченню факторів, що впливають на стан популяції кабана дикого. Серед них розглядали особливості структури та стану мисливських угідь, поширення інфекційних захворювань серед тварин, міграційні процеси між суміжними територіями, вплив хижаків та інші екологічні чинники, які визначають динаміку чисельності й просторовий розподіл тварин [11, 26, 35].

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПОПУЛЯЦІЇ ДИКОГО КАБАНА В ЛУГІНСЬКОМУ ЛІСНИЦТВІ

3.1. Типологія мисливських угідь Лугинського лісництва

Територія Лугинського лісництва Коростенського надлісництва розміщена в межах земель державного лісового фонду та охоплює площу 10817,7 га. Відповідно до даних таблиці 3.1, переважаючою категорією земель є лісові угіддя, частка яких становить 92,55 % від загальної площі. У їх структурі найбільшу площу займають листяні ліси – 17,14 %, хвойні ліси становлять 57,92 %, а мішані ліси – 17,43 %. Нелісові угіддя займають 1,82 % території та представлені луками (0,59 %), болотами (5,01 %) і водоймами (0,01 %) від загальної площі мисливських угідь лісництва.

Таблиця 3.1.

Розподіл території Лугинського лісництва за типами угідь

Тип угідь	Площа	
	га	%
Хвойний ліс	6265,4	57,92
Хвойний ліс (ялина)	6,8	0,06
Листяний ліс	1854,1	17,14
Мішаний ліс	1885,2	17,43
Орні землі	2,6	0,02
Луки	63,6	0,59
Болота	541,8	5,01
Водойми	1,5	0,01
Разом	10621,0	98,18
Інші землі	196,7	1,82
Всього	10817,7	100

Протягом останніх чотирьох років на землях державного лісового фонду, що входять до складу мисливських угідь, проводилися рубки головного

користування. Загальна площа таких рубок склала 355,3 га, або 3,28 % від площі мисливського господарства.

У 2022–2025 роках рубки головного користування в межах єгерських обходів були виконані на таких площах:

- єгерський обхід № 1 – 115,2 га;
- єгерський обхід № 2 – 125,4 га;
- єгерський обхід № 3 – 114,7 га.

Після завершення рубок усі ділянки державного лісового фонду були відновлені шляхом проведення лісовідновлювальних робіт. Реалізація лісогосподарських заходів не спричинила істотних змін у типологічній структурі угідь та не мала суттєвого впливу на умови існування мисливських тварин.

3.2. Бонітування мисливських угідь Лугинського лісництва

Бонітування мисливських угідь, виконане у 2019 році під час коригування матеріалів мисливського впорядкування, дозволило оцінити їх якісний стан та визначити потенціал для ефективного ведення мисливського господарства.

Розподіл придатних для дикого кабана мисливських угідь за класами бонітету в межах єгерських обходів Лугинського лісництва, а також розраховані середні показники бонітету наведені в таблицях 3.2.

Для обґрунтування заходів з ведення мисливського господарства в Лугинському лісництві було проведено оцінювання кормових угідь з урахуванням їх цінності, зокрема кормових і захисних властивостей, а також впливу постійних і тимчасових факторів, що позначаються на стані популяції дикого кабана.

Таблиця 3.2.

**Розподіл мисливських угідь за бонітетами
придатних для кабана дикого**

<i>Тип угідь</i>	<i>Площа, га</i>	<i>Вид тварини</i>				
		<i>Кабан дикий</i>				
		I	II	III	IV	V
Ліс хвойний	6265,4	-	1379,6	1539,7	3346,1	-
Ліс хвойний (ялина)	6,8	6,8	-	-	-	-
Ліс листяний	1854,1	178,3	509,1	531,4	635,3	-
Ліс змішаний	1885,2	-	685,6	571,7	627,9	-
Землі орні	2,6	-	2,6	-	-	-
Луки	63,6	-	-	-	63,6	-
Болота	541,8	-	182,5	-	359,3	-
Водойми	1,5	-	-	-	-	1,5
Всього	10621,0	185,1	2759,4	2642,8	5032,2	1,5
%	100	1,7	26,0	24,9	47,3	0,1
Середній клас бонітету: 3,18						

Різні типи мисливських угідь неоднаково забезпечують тварин кормами та захисними умовами, тому їх господарське значення суттєво відрізняється. Клас бонітету є основою для визначення оптимальної чисельності популяції дикого кабана, підтримання якої є одним із головних завдань мисливського господарства. У межах мисливських угідь Лугинського лісництва середній показник бонітету для дикого кабана становить 3,18. Найбільшу площу займають угіддя IV класу бонітету – 5032,2 га, або 47,3 % від загальної території. Угіддя II класу охоплюють 2759,4 га (26,0 %), а III класу – 2642,8 га (24,9 %). Відсутність угідь V класу бонітету свідчить про те, що переважна частина території характеризується середнім рівнем продуктивності та має помірну кормову й захисну цінність для існування дикого кабана.

Разом з тим на величину середнього показника бонітету впливають різноманітні природні та антропогенні чинники, які можуть як покращувати, так і погіршувати якість угідь. Оцінка впливу цих факторів проводиться під час мисливського впорядкування відповідно до вимог чинних Настанов [1], а результати наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

**Середній клас бонітету мисливських угідь Лугинського лісництва
для кабана дикого з урахуванням чинників, що впливають на їх цінність**

Середній клас бонітету та чинники, які впливають на цінність угідь	Вид тварин
	Кабан дикий
Розрахований середній клас бонітету	3,18
Чинники, вплив яких незалежить від користувачів мисливських угідь	
Клімат	0,02
Чинник неспокою	0,02
Окультуреність ландшафту	0,02
Мозаїчність угідь	0,02
Забезпеченість водними джерелами	0,02
Рельєф	0,02
Загибель мисливських тварин	0,02
Чинники, вплив яких залежить від користувачів мисливських угідь	
Вплив хижаків	0,02
Вплив конкурентів	0,02
Санітарний стан	0,02
Браконьєрство	0
Формування популяції мисливських тварин	0,02
Додаткова кормова база	0,1
Ефективність біотехнічних заходів	-0,2
Загальний коефіцієнт впливу +/-	+0,12
Загалом	3,3
Середній клас бонітету з урахуванням чинників	3,3

Аналіз наведених у таблиці даних показує, що проведення біотехнічних заходів у досліджуваному мисливському господарстві позитивно впливає на популяції дикого кабана. Завдяки цьому вдається частково нівелювати негативну дію несприятливих чинників і підвищити розрахунковий середній показник цінності (СПЦ) угідь на 0,2 одиниці. У підсумку загальний коефіцієнт впливу факторів, згідно з даними таблиці, становить +0,02 одиниці.

3.3. Чисельність популяції дикого кабана в лісництві

Проведений аналіз чисельності дикого кабана в мисливських угіддях Лугинського лісництва виявив тенденцію до зростання популяції цього виду. Однією з основних причин такого збільшення є міграція тварин із сусідніх лісових масивів, спричинена посиленням антропогенного навантаження на природні екосистеми в умовах воєнного стану (табл. 3.4).

Аналіз даних таблиці свідчить про загальну тенденцію до зростання чисельності дикого кабана в мисливських угіддях протягом 2022–2025 років. У 2023 році відбулося незначне скорочення чисельності до 30 особин, що на 6,3 % менше порівняно з попереднім роком.

Таблиця 3.4.

Динаміка чисельності популяції дикого кабана у лісництві

Кабан дикий				
Роки	2022	2023	2024	2025
Чисельність популяції	32	30	48	55

Починаючи з 2024 року, спостерігається суттєве збільшення чисельності виду. Так, кількість диких кабанів зросла до 48 особин, що на 60,0 % більше, ніж

у 2023 році. У 2025 році позитивна динаміка збереглася, і чисельність популяції досягла 55 особин, збільшившись на 14,6 % порівняно з 2024 роком.

Загалом за досліджуваний період чисельність дикого кабана зросла з 32 до 55 особин, або на 71,9 % (рис. 3.1.). Така динаміка пов'язана зі сприятливими умовами існування, тобто достатньою кормовою базою в мисливських угіддях та частковою міграцією тварин із суміжних територій через воєнні дії. Це свідчить про відносно стабільний стан популяції та наявність умов для її подальшого розвитку.

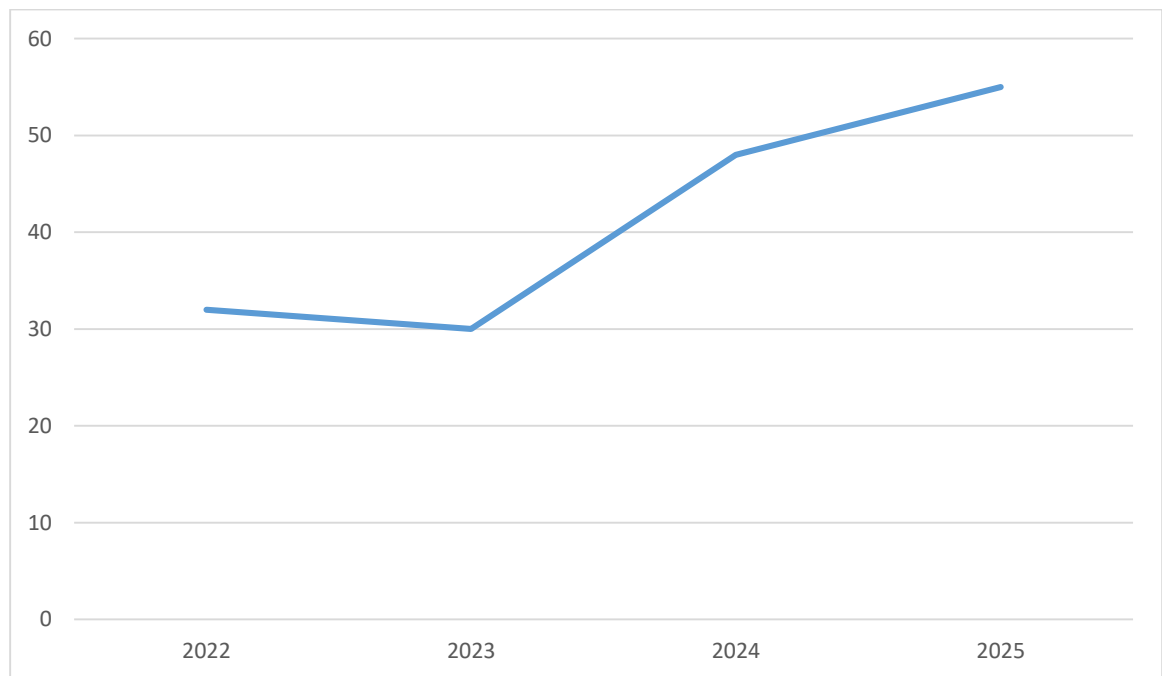

Рис. 3.1. Динаміка чисельності кабана дикого у Лугинському лісництві

Однак, отримані результати свідчать про необхідність підтримання комплексу біотехнічних заходів, спрямованих на збереження і стабілізацію популяції дикого кабана. Зокрема, збільшення чисельності тварин унаслідок міграційних процесів потребує належного забезпечення кормовою базою, захисними умовами та постійного контролю за станом популяції в межах мисливських угідь господарства.

3.4. Оптимальна чисельність популяції та щільність дикого кабана у мисливських угіддях лісництва

Для встановлення оптимальної кількості кабана у межах угідь використовують показники оптимальної чисельності та оптимальної щільності популяцій. Ці параметри відображають таку кількість особин, за якої забезпечується ефективне ведення мисливського господарства без негативного впливу на інші галузі природокористування.

У таблиці 3.5 представлено результати розрахунку оптимальної чисельності кабана дикого у мисливських угіддях з урахуванням середнього класу бонітету.

Таблиця 3.5.

Оптимальна щільність популяції кабана дикого з урахуванням середнього класу бонітету угідь

Показники	Вид тварин
	Кабан
Площа угідь, га	10621,0
Середній клас бонітету	3,18
Оптимальна щільність, гол/1000 га	3,4
Оптимальна чисельність, голів	36
Фактична чисельність, голів	55
% оптимальної ємності угідь	83,3

Підтримання оптимальної чисельності кабана дикого належить до основних завдань мисливського господарства.

Показники оптимальної чисельності кабана дикого (36 особин) значно нижче фактичної чисельності популяції (55 особин), що перевищує оптимальний показник на 52,8 %. Отримані результати свідчать про підвищену чисельність

кабана в угіддях. За таких умов можливе зростання навантаження на кормову базу, посилення конкуренції між тваринами, їх виснаження та погіршення умов існування популяцій, що може спричинити міграцію або загибель окремих особин, в деяких випадках збільшення ризику розповсюдження африканської чуми свиней. Тому для підтримання популяції доцільно передбачити заходи з регулювання її чисельності.

3.5. Експлуатаційні заходи в лісництві

Планування чисельності та нормування вилучення кабана дикого в угіддях лісництва. В умовах воєнного стану регулювання чисельності кабана дикого проводиться уточнювальний облік популяції. Це дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення, базуючись не лише на прогнозованих показниках річного приросту популяцій, а й на фактичній чисельності тварин, зафіксованій безпосередньо перед селекційним полюванням. Планування щорічного приросту мисливської фауни користувачами угідь здійснюється відповідно до чинних нормативних вимог.

Під час розрахунку прогнозованої чисельності та обсягів вилучення кабана дикого на запланований період в лісництві враховують комплекс показників. Основними з них є оптимальна чисельність популяції, за якої можливе проведення полювання, рекомендована частка вилучення особин, величина приросту, відтворювальний потенціал, статеві-вікова структура стада, рівень природної смертності, міграція тварин, екологічні особливості виду та забезпеченість кормовими ресурсами.

Аналіз даних таблиці 3.6 свідчить, що сучасний стан популяції кабана дикого у межах Лугинського лісництва створює умови для проведення експлуатації кабана вже у сезоні 2027-2028 років. За умови збереження наявних

темтів приросту чисельності популяцій можливим є також використання ресурсів кабана з сезону 2026-2027 років.

Таблиця 3.6.

**Прогнозований приріст чисельності кабана дикого та рекомендовані
обсяги їх добування в угіддях**

Вид тварини		Кабан						
Сезон			2026/ 2027	2027/ 2028	2028/ 2029			
Експлуатація мисливських тварин		Прогноз /дані користувача						
			Прогноз	Дані користувача	Прогноз	Дані користувача	Прогноз	Дані користувача
Чисельність тварин після сезону полювання голів				36	36		36	
Приріст	%		30	30	30	30	30	
	голів			6	7		7	
Чисельність з урахуванням приросту поголів'я				55	33		33	
Площа стацій перебування, тис.га		10621,0						
Щільність	Фактична, голів			2,44	3,1		3,1	
	Оптимальна, голів		3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
	Мінімальна за якої дозволяється полювання		3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Ліміт	%			-	21		21	
	голів			-	7		7	
Чисельність після сезону полювання, голів				36	36		36	
Оптимальна чисельність, голів			36					

Величина річного приросту поголів'я визначається користувачем угідь щороку з урахуванням особливостей розмноження тварин та конкретних

природно-господарських умов. У випадках, коли фактична чисельність перевищує встановлену оптимальну чисельність, різниця між цими показниками може бути включена до лімітів добування з метою регулювання чисельності тварин.

Суттєвий вплив на формування чисельності популяції також мають умови середовища існування, поширення захворювань, тиск з боку хижаків та дія антропогенних факторів. Лише всебічне врахування й аналіз цих чинників дає можливість підтримувати чисельність дикого кабана на оптимальному рівні та забезпечувати стабільне існування популяції в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. У користуванні Лугинського лісництва знаходиться 10621,0 га мисливських угідь. Для відтворення мисливської фауни виділено 2311,7 га найбільш цінних за кормовими та захисними характеристиками територій, що становить 21,4 % від загальної площі господарства.

2. Лісові угіддя займають 10011,5 га близько 92,5 % території господарства. У їх структурі переважають хвойні насадження (62,6 %). Частка змішаних лісів становить 18,5 %, а листяних – 18,8 %.

3. Територію Лугинського лісництва поділено на три єгерських обходів, кожен з яких перебуває під наглядом окремого єгеря.

4. Середній клас бонітету мисливських угідь для дикого кабана дорівнює 3,18. Лише 26,0 % площ характеризуються високими кормовими та захисними якостями, 24,9 % мають середній рівень придатності, тоді як 47,3 % оцінюються як малоприсадні. Такі умови дещо впливають на формування популяції, чисельність якої становить 55 особин.

5. Існуюча чисельність дикого кабана дає можливість здійснювати щорічне вилучення до 26 тварин, або 23,1 % популяції. Такий обсяг добування відповідає показникам природного приросту та не створює загрози для стабільності популяції, що свідчить про раціональне використання мисливських ресурсів.

6. На підвищення бонітету угідь найбільше впливає наявність додаткової кормової бази. Через недостатню площу кормових полів і невисоку результативність окремих біотехнічних заходів, зумовлену міграцією кабанів із суміжних територій, показник бонітету збільшується на 0,12 бала. У результаті його середнє значення становить 3,3, тоді як для розрахунку оптимальної чисельності прийнято показник 3,18.

7. Площа угідь, придатних для проживання дикого кабана, складає 10621,0 га. За таких умов оптимальна чисельність популяції оцінюється у 36 особин. Фактична ж кількість тварин становить 55 голів, що вдвічі перевищує оптимальний рівень. Це обумовлює необхідність проведення комплексу біотехнічних та експлуатаційних заходів, спрямованих на регулювання чисельності виду.

8. Збільшення чисельності дикого кабана та активізація його щодо міграції в умовах воєнного стану підвищують імовірність поширення вірусу африканської чуми свиней. У зв'язку з цим у господарстві рекомендується посилення профілактичних та біобезпечкових заходів, спрямованих на недопущення виникнення осередків захворювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко Є. Основні показники придатності мисливських угідь для кабана дикого у ДП «Жмеринське ЛГ» Вінницької області. Ліс, наука, молодь : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 45-46.
2. Аналіз динаміки чисельності популяції кабана дикого *Sus Scrofa* (Linnaeus, 1758) у рамках моделі Ферхюльста. Грод І.М., Шевчик Л.О. *Екологія*. Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біол., 2023. Т. 83, № 1-2. С. 49-59.
3. Антонець Н.В. Структура і динаміка популяції дикого кабана Хоперського заповідника. *Лісівництво і агролісомеліорація*. Харків. 2006. Вип. 110. С. 247-255.
4. Антонець Н.В. Особливості екології дикого кабана Дніпровсько-Орільського заповідника. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2003. Вип. 13.2. С. 74-77.
5. Антонець Н. В. Таксономічне багатство ссавців Дніпровсько-Орільського природного заповідника. *Праці Теріологічної школи*. Том 12. Київ. 2014. С. 17-21.
6. Бездітко Л., Маюр Ю., Лозниця А., Гарбарчук Ю. Оцінка впливу воєнних дій на популяції диких тварин. *«Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якості і безпечності харчових продуктів»* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (04 червня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 142-143.
7. Бездітко Л., Боровський І., Дячок В., Хромець Є. Сучасні тенденції зміни чисельності мисливської фауни в Україні та їх вплив на екосистеми. *«Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якості і безпечності харчових продуктів»* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.

(04 червня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С.144-146.

8. Біологія лісових птахів і звірів: навч. посіб / І.С. Делеган, І.І. Делеган, І.І. Делеган. Львів : Поллі, 2005. 600 с.

9. Бондаренко Т.В., Ходзінський В.П. Вплив рийної діяльності дикої свині (*Sus Scrofa* L.) на підлісок. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.18. С. 27-35.

10. Бондаренко В. Д. Біотехнія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Д. Бондаренко. Львів: Престиж інформ, 2002. Ч. 2. 352 с.

11. Бондаренко В.Д. Мисливствознавство / В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, К.А. Татаринов та ін. Київ : РНМКВО, 1993. 197 с.

12. Бондаренко В.Д., Делеган І.В., Соловій І.П. Облік диких тварин. Практичні рекомендації. Львів, 1989. С. 1–65.

13. Власюк В.П. Регулювання чисельності основних видів мисливських тварин в угіддях. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*. Stockholm, Kingdom of Sweden. May 27, 2022. P. 25-26.

14. Власюк В.П. Особливості планування чисельності основних видів мисливських тварин. Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції. 2020. С. 18-19.

15. Волох А. М. Структура популяції дикого кабана (*Sus scrofa*) в степовій Україні. *Вісник зоології*. Київ, 2002. Т. 36. № 6. С. 51-56.

16. Волох А. М. Великі ссавці Південної України в ХХ ст. (динаміка ареалів, чисельності, охорона та управління) : автореф. дис. д-ра біол. наук : 03.00.08. Ін-т зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України. Київ, 2004. 35 с.

17. Гльоза О.М. Заходи біобезпеки для збереження кабана дикого в мисливських угіддях ТОВ «КЛУБ «КСК». *Ліс, наука, молодь* : матеріали XIII

Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир: Поліський національний університет, 2025. С. 44-45.

18. Гунчак М.С. Рекомендації по типології та бонітуванню мисливських угідь для диких копитних тварин. 1995. 28 с.

19. Гунчак М. Стан популяцій диких копитних тварин у Карпатах. Великі ссавці Карпат : матеріали Міжнар. екологічної конф. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. С. 7-11.

20. Євтушевський М. Н. Свій серед вепрів. *Лісовий і мисливський журнал*. 2005. № 2. С. 30-32.

21. Лебедева Н.І., Петриненко В.В. Методи обліку мисливських тварин. Конспект лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 62 с.

22. Лебедева Н.І., Петриченко В.В. Біотехнія : навч.-метод. посібник до лабораторних робіт. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 90 с.

23. Лозан А. М. Дикий кабан (*Sus scrofa* L.) у Молдавії, його етологія та практичне використання: автореф. дис. д-ра біол. наук : 03.00.08. Ін-т зоології АН УРСР. Київ, 1983. 23 с.

24. Лозниця А.О. Сучасний стан популяції дикого кабана та регулювання його чисельності в умовах Лугинського лісництва. *Наукові читання - 2026* : матеріали наук.-практ. конф. наук.-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів НІП Екології та лісу (01 травня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 156-157.

25. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ : Вид-во Держкомлісу України, 2002. 113 с.

26. Новіцький Р.О., Домніч В.І. Основи мисливствознавства : навч. посібник. Д.: Артлогос, 2011. 72 с.

27. Петриченко В.В. Типологія мисливських угідь : навчальний посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2009. 110 с.

28. Проект організації і ведення мисливського господарства Лугинського лісництва Коростенського надлісництва, 2023. 210 с.
29. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.
30. Різун Е. Облік мисливських звірів у мисливських угіддях (огляд методик). *Novitates Theriologicae. Pars 10* (2017). С. 121-132.
31. Сучасні виклики та тенденції розвитку мисливського господарства в Україні / Гльоза О.М., Галушко Б.А., Комінарець О.Г., Коленчак В.В., Сорока А.В. // Мисливське господарство: Традиції. Досвід. Нові горизонти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир, 2025. С. 73-74.
32. Смаголь В.М. Гаврись Г.Г. Біологія та етологія мисливських тварин: курс лекцій. Київ: НАУ, 2004. 60 с.
33. Хоєцький П.Б. Вплив чинників середовища на щільність мисливських звірів. *Науковий вісник УкрДЛТУ* : зб. наук.-техн. праць. Львів : Вид-во УкрДЛТУ. 1999. Вип. 9.12. С. 169-174.
34. Хоєцький П. Б. Вплив екологічних та антропогенних факторів на чисельність мисливських звірів в заповідних екосистемах. Проблеми ландша. архітектури, урбоекології та озеленення населених місць : матеріали І міжнарод. семінару. Том. 2. Львів, 1998. С. 75-81.
35. Хоєцький П.Б. Практикум з мисливствознавства. Львів : Сполом, 2007. 64 с.
36. Хоєцький П.Б., Похалюк О.М., Шелепило А.В. Африканська чума свиней в Україні. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького*. 2017. Т19, № 78. С.141-145.
37. Хоєцький П.Б. Динаміка чисельності дикої свині (*Sus scrofa* L.) у західному регіоні України. *Лісівництво і агролісомеліорація*. Харків: УкрНДІЛГА, 2009. Вип. 115. С. 291-295.

38. Шадура А.М. Основні запаси природних кормів кабана звичайного у лісах східного Полісся України. *Науковий вісник*, 2004, Вип. 14.5. С. 119-127.
39. Шейгас І.М., Гунчак М.С. Біотехнічні заходи зменшення впливу негативних чинників на мисливську фауну. *Лісівництво і агролісомеліорація*. Харків. 2002. Вип. 100. С. 4-12.
40. Яндюк А.М. Оптимальні стації проживання кабана дикого (*Sus Scrofa*) в умовах півдня Житомирського Полісся. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2011. Вип. 21.9. С.41-44.

ДОДАТКИ